

DOI 10.33099/2618-1614-2023-21-1-3-9

УДК 355.13(477):327.51

В. Ф. Залужний,*Головнокомандувач Збройних Сил України, генерал,***С. О. Шаптала,***начальник Генерального штабу Збройних Сил України, генерал-лейтенант,***Л. В. Крimeць,***доктор філософських наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник кафедри суспільних наук, Національний університет оборони України,***В. Й. Пашинський,***доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правового забезпечення, Національний університет оборони України*

Концептуальні засади формування перспективної системи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України в контексті євроатлантичної інтеграції

Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України розглядається як вид спеціальної юридичної відповідальності, спрямований на забезпечення правомірної поведінки військовослужбовців під час виконання ними обов'язків військової служби, яка реалізується у випадку порушення визначеною категорією суб'єктів військової дисципліни з метою відновлення порядку та запобігання подальшим дисциплінарним правопорушенням. Визначено принципи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, що зумовлюють зміст, напрями та процедури здійснення, відповідають фундаментальним національним та європейським цінностям, а також етичним принципам Північноатлантичного альянсу.

Ключові слова: військова дисципліна, дисциплінарна відповідальність військовослужбовців, принципи дисциплінарної відповідальності, функції дисциплінарної відповідальності, євроатлантична інтеграція, європейські цінності, етичні принципи Північноатлантичного альянсу.

© В. Ф. Залужний, С. О. Шаптала, Л. В. Крimeць, В. Й. Пашинський, 2023

Шлях до євроатлантичної інтеграції України та безпекові й військово-політичні виклики, з якими зіткнулись Українська держава і суспільство, Збройні Сили України впродовж 2014–2023 рр., продемонстрували нагальну необхідність концептуально-системного переосмислення методологічних засад формування та розвитку системи оборони держави, сектору безпеки та оборони, українського війська. Це, у свою чергу, вимагає оновлення й удосконалення підходів до формування фундаментальних нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері оборони, системи військового законодавства загалом. Невід'ємною складовою зазначених процесів є дослідження та переосмислення концептуальних підходів до правого регулювання взаємовідносин між військовослужбовцями, забезпечення військової дисципліни, дисциплінарної відповідальності, що має позбутися застарілих пострадянських підходів.

Нова філософія розвитку Збройних Сил України спрямована на досягнення необхідних спроможностей з урахуванням вимог сьогодення, сучасних наукових розробок та наявного практичного досвіду. У результаті реалізації завдань воєнної політики України Збройні Сили України мають бути побудовані на національних та євроатлантичних цінностях, бути взаємосумісними з відповідними структурами держав – членів НАТО, а також спроможними забезпечити всебічну оборону території України в міжнародно визнаних кордонах [1].

Досвід управління Збройними Силами України та відбиття російської військової агресії протягом 2022–2023 рр. продемонстрував не лише масові позитивні приклади самовідданої служби та героїзму військовослужбовців, а й випадки загострення конфліктів у військовому середовищі, зокрема випадки порушення військової дисципліни, вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень. Тому існує нагальна потреба в аналізі поточної ситуації та формуванні концептуальних засад перспективної системи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, яка б ураховувала національні моральні цінності й набутий бойовий досвід і відповідала європейським цінностям та етичним принципам Північноатлантичного альянсу.

Мета дослідження – окреслення концептуальних засад формування перспективної системи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України в контексті євроатлантичної інтеграції.

Методи дослідження. Реалізація мети дослідження зумовила синтез методологічного й аксіологічного підходів у межах гуманістичної парадигми, що відображають концептуальність авторського підходу до розуміння дисциплінарної відповідальності військовослужбовців.

Системний та системно-правовий методи дали змогу визначити структурні компоненти системи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, що в поєднанні з історичним та історико-правовим методами надало

можливість простежити генезис розвитку предмета дослідження в динамічному вимірі.

Розгляд основних тенденцій розвитку дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України в контексті євроатлантичної інтеграції, а також оцінка можливих перспектив формування й подальшої еволюції предмета дослідження актуалізували використання методів теоретичного моделювання.

Теоретичне підґрунтя. Вивченням проблематики дисциплінарної відповідальності займалися А. Андрушко, С. Грищенко, О. Зима, М. Зубрицький, Л. Корнута, О. Кузьменко, А. Купріянова, А. Максимович, О. Новак, Є. Подорожній, О. Северінова та ін. Проблематику дисциплінарних правовідносин та дисциплінарної відповідальності військовослужбовців розробляли В. Александров, А. Колодій, О. Кривенко, В. Пашинський, О. Полякова, С. Тюрін, В. Вернигора, Б. Ринажевський, В. Шкарпицька та ін. Проте концептуальні засади дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України в контексті євроатлантичної інтеграції предметом наукових досліджень не були.

Щодо історичної ретроспективи досліджуваного поняття важливо зазначити, що дисциплінарна відповідальність військовослужбовців як спеціальний вид юридичної відповідальності зумовлена об'єктивними процесами суспільного розвитку, виникненням і розвитком війська та відповідних суспільних відносин. Традиційно дисциплінарна відповідальність військовослужбовців розглядається в контексті специфіки військово-професійної діяльності, яка відрізняється на різних історичних періодах розвитку держави та війська. Тобто дисциплінарна відповідальність військовослужбовців зумовлюється особливим правовим статусом військовослужбовців і тими завданнями, які виконують збройні сили на конкретному історичному етапі розвитку держави.

Так, за радянських часів дисциплінарна відповідальність військовослужбовців, як і кримінальна відповідальність, а також практика їх застосування, мали репресивно-каральний характер і були спрямовані виключно на безумовне виконання наказів вищого командування [2]. Такий пострадянський, репресивно-каральний підхід до дисциплінарної відповідальності як засобу впливу на поведінку військовослужбовців залишається домінуючим, що не відповідає реальному стану розвитку українського суспільства та держави, Збройних Сил України, виступає негативним чинником на шляху євроатлантичної інтеграції України та потребує розробки оновлених концептуальних підходів до формування перспективної системи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу

Від початку російської військової агресії проти України у 2014 р. військовослужбовці Збройних Сил України, сил оборони в бойових умовах демонструють численні приклади героїчної поведінки та особистої відповідаль-

ності, відданості, самопожертви та професіоналізму – явищ, що належать до системи моральних цінностей та етичних орієнтирів українського народу й українського війська.

Саме героїчний спротив і самопожертва, відданість справі захисту Батьківщини українських військовослужбовців, українських громадян як прояв вищих національних цінностей українського народу стали несподіванкою для ворога і дали змогу зупинити ворожу навалу в перші дні російської військової агресії та забезпечити оборону нашої держави. Зазначені морально-етичні цінності українського народу, на наше переконання, виступають основою підтримання правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, які безпосередньо впливають на боеготовність і виконання особовим складом збройних сил завдань за призначенням щодо відбиття російської військової агресії.

Національні цінності проявляються як найвища форма знання про особливості духовного розвитку нації, найважливіша аксіологічна підстава, що визначає національне буття та спрямованість вектора розвитку народу. Як будь-який складний соціокультурний феномен, національні цінності формуються тривалий час і проявляються поступово. Особливо активізується процес націотворення і карбування національних цінностей у часи кризи та випробувань, з якими в різні історичні періоди стикається кожна нація [3, с. 282], що яскраво проявилось у нинішній боротьбі українського народу за свою національну ідентичність та національну державність.

На думку Михайла Грушевського, тріадою основних українських національних цінностей є **«Воля»**, **«Доля»** та **«Рівність»**. Цінність *воля* як свободолюбство, як прагнення до активного самовираження, до реалізації власної програми національного розвитку найбільшою мірою властиве українцям як нації. Цінність *доля* в національному характері українців розкривається як прагнення до добробуту, до підвищення рівня життя та до можливості соціальної самореалізації. Цінність *рівність* у контексті української ментальності розкривається як прагнення справедливості, що може бути досягнена саме через рівність прав і рівність можливостей для захисту цих прав для всіх українців [4].

Для сучасної України та українського народу пріоритетними цінностями, закріпленими на законодавчому рівні, є цінності *свободи, поваги до людини, рівності та демократії* (що зафіксовано в Конституції України), а також цінності *волі, єдності, самобутності та національної гідності* [5], які виکارбувались у національній самосвідомості українців протягом надзвичайно складного шляху боротьби за національну державність, територіальну цілісність і нині слугують орієнтиром у протистоянні російській військовій агресії.

Основні національні цінності українського народу як європейської нації відповідають системі європейських цінностей. Фундаментальними етичними засадами

формування та розвитку Європейського Союзу є цінності, визначені в Лісабонському договорі та Хартії основних прав. Зокрема, це *людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права, права людини* [6].

Звернімо увагу, що перелік європейських цінностей майже цілковито збігається з національними цінностями сучасної України. Зазначене зумовлює висновок, що сучасна українська держава за своєю аксіологічною та етичною основою є державою європейською, демократичною і правовою.

Проте якщо йдеться про євроатлантичну інтеграцію, важливо розуміти, що етичні принципи Північноатлантичного альянсу базуються на загальноєвропейських цінностях. У документі «The NATO Code of Conduct», відомому як Етичний кодекс поведінки персоналу НАТО, закріплено, що Організація Північноатлантичного договору передбачає сприяння найвищому рівню довіри між її членами та вимагає від них *єдності, неупередженості, вірності, відповідальності і професіоналізму* [7]. Ці п'ять основних принципів становлять основу Етичного кодексу, який визначає вимоги до поведінки всіх цивільних та військових співробітників і персоналу. Порушення кодексу є підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності. Слід наголосити, що в кодексі вимоги до поведінки персоналу викладені доволі делікатно, з повагою до честі й гідності кожного, на кого поширюється дія документа. Не робиться жодного наголосу на невідворотності покарання, навіть в останньому пункті, замість вимоги щодо накладення стягнення, закріплена вимога «виправляти і навчати тих, хто не відповідає стандартам» [7]. У кодексі НАТО відсутні чіткі дефініції кожного з принципів, проте визначені конкретні кроки щодо досягнення цих принципів у професійній діяльності.

Повертаючись до національного законодавства, важливо зазначити, що національні цінності знаходять своє закріплення в актах військового законодавства у вигляді норм-принципів. Так, відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України» вони проводять свою діяльність на засадах:

- вірності конституційному обов'язку та військовій присязі;
- верховенства права, законності та гуманності, поваги до людини, її конституційних прав і свобод;
- гласності, відкритості для демократичного цивільного контролю;
- поєднання єдиноначальності і колегіального розроблення найважливіших рішень;
- комплектування шляхом призову громадян на військову службу та прийняття на військову службу за контрактом;
- постійної бойової та мобілізаційної готовності;
- збереження державної таємниці;
- виховання військовослужбовців на патріотичних, бойових традиціях Українського народу, додержання військової дисципліни;

- забезпечення державного соціально-економічного та соціально-правового захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, а також членів їхніх сімей;

- заборони створення і діяльності організаційних структур політичних партій [8, ст. 11].

Таким чином, перелік окреслених вище фундаментальних засад частково враховує європейські цінності (верховенство права, гідність людини) і принципи Північноатлантичного альянсу.

З урахуванням мети дослідження наголосимо на необхідності врахування національних цінностей українського народу, європейських цінностей та етичних принципів Північноатлантичного альянсу як морально-етичної та теоретичної основи задля формування перспективної системи дисциплінарної відповідальності військово-службовців.

Дослідження проблематики дисциплінарної відповідальності військовослужбовців у контексті євроатлантичної інтеграції неможливе без розгляду поняття і принципів зазначеної правової категорії. У сучасній юридичній науковій літературі існують різні підходи до визначення дисциплінарної відповідальності військово-службовців. Так, В. Александров розглядає дисциплінарну відповідальність військовослужбовців як вид юридичної відповідальності, який настає в разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків у формі порушення військової дисципліни або громадського порядку і за який військово-службовці несуть перед своїми начальниками відповідальність відповідно до службового підпорядкування у процесі реалізації останніми тих повноважень, які для цього надані їм державою [9, с.134]. На думку А. Колодія, О. Кривенка, В. Пашинського, дисциплінарна відповідальність військовослужбовців – це вид юридичної відповідальності, яка полягає в обов'язку військово-службовця відповідати перед командиром (начальником) за дисциплінарні правопорушення і зазнавати стягнень, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України [10, с. 253].

Беручи зазначені дефініції за основу, в контексті розглянутих національних та європейських цінностей пропонуємо розуміти дисциплінарну відповідальність військовослужбовців як *вид спеціальної юридичної відповідальності, спрямований на забезпечення правомірної поведінки військовослужбовців під час виконання ними обов'язків військової служби, який реалізується у випадку порушення визначеною категорією суб'єктів військової дисципліни з метою відновлення порядку та запобігання подальшим дисциплінарним правопорушенням*.

При цьому дисциплінарна відповідальність військово-службовців як вид спеціальної юридичної відповідальності характеризується спеціальним суб'єктно-суб'єктивним складом, до якого слід віднести: військові правовідносини, врегульовані нормами військового права,

спеціальний суб'єкт дисциплінарної відповідальності – військовослужбовець або інший суб'єкт під час проходження військової служби, спеціальний суб'єкт дисциплінарної влади – командир (начальник).

Обґрунтовуючи поняття та принципи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців зазначимо, що вони ґрунтуються на загальних принципах права. В юридичній науці під принципами права розуміють об'єктивно властиві праву відправні начала, найбільш загальні, стабільні та незаперечні вимоги, які висувають до учасників суспільних відносин з метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Принципи є підставою права, містяться в його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі [11, с. 345].

Так, Р. Грищенко під принципами дисциплінарної відповідальності розуміє визначені суспільством та нормативно закріплені керівні ідеї, що визначають особливості зазначеного інституту, напрями його розвитку і специфіку застосування [12, с. 136]. На думку В. Середи, під поняттям принципів дисциплінарної відповідальності слід розуміти базові засади, що відображають сутність правових норм, призначених регулювати відповідні правовідносини. До їхнього переліку дослідник відносить принципи: законності, доцільності, обґрунтованості, невідворотності, пропорційності, справедливості, швидкості настання, презумпції невинуватості [13, с. 20]. На нашу думку, під *принципами дисциплінарної відповідальності військовослужбовців* слід розуміти загальні вимоги до дисциплінарної відповідальності, які визначають її зміст, підстави, гаран-

тії та процедури здійснення. Принципи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців закладають теоретичний і методологічний фундамент формування системи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців. Вважаємо, що принципи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців як ключовий елемент відповідної системи мають бути безпосередньо закріплені в законодавчих актах, які регулюють дисциплінарну відповідальність військовослужбовців (новому Дисциплінарному статуті Збройних Сил України або Військовому статуті).

Принципи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців мають відповідати національним та європейським цінностям, етичним принципам Північно-атлантичного альянсу, а їхня система має охоплювати принципи:

а) *гуманізму* (відповідає цінностям ЄС – людській гідності, верховенству права, прав людини; принципам НАТО – єдності, вірності);

б) *справедливості* (відповідає цінності ЄС – рівності, принципу НАТО – неупередженості);

в) *законності* (відповідає цінності ЄС – верховенству права; принципу НАТО – професіоналізму);

г) *об'єктивності* (відповідає цінності ЄС – верховенству права; принципу НАТО – неупередженості);

г) *невідворотності* (відповідає цінності ЄС – верховенству права; принципу НАТО – відповідальності), як це зображено на *рисунку 1*.

Теоретико-методологічне обґрунтування системи дисциплінарної відповідальності не може бути об'єктивним без здійсненого аналізу функцій зазначеного правового інституту. Згідно з «Великою українською юридичною

Рис. 1. Принципи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України

енциклопедією», функції юридичної відповідальності – це основні напрями впливу на суспільство, що визначають її призначення як засобу забезпечення суспільного порядку. Серед функцій юридичної відповідальності виокремлюють репресивно-каральну, правопоновлюючу, регулятивну, виховну [14, с. 854].

З урахуванням зазначеного, під *функціями дисциплінарної відповідальності військовослужбовців пропонуємо розуміти основні напрями впливу на поведінку військовослужбовців, завдяки яким досягається мета дисциплінарної відповідальності та об'єктивується її значення як засобу забезпечення військової дисципліни*. На наш погляд, урахуовуючи розглянуті вище поняття та принципи дисциплінарної відповідальності, до функцій дисциплінарної відповідальності військовослужбовців варто відносити:

а) *регулятивну*, зміст якої полягає в забезпеченні умов для виконання завдань військового управління, формуванні моральної та психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням;

б) *превентивну*, змістом якої є здійснення впливу на поведінку військовослужбовців, викорінення їхньої анти-соціальної поведінки, як реальної, так і можливої;

в) *виховну*, зміст якої полягає в гуманізації українського війська, зміцненні у військовослужбовців віри у справедливість, формуванні психологічної стійкості,

моральної готовності до виконання завдань за призначенням та відданості військовій справі;

г) *стимуляційну*, змістом якої є спонукання військовослужбовців до правомірної поведінки, постійного саморозвитку й самовдосконалення, підвищення рівня правової свідомості та правої культури.

Окремо зазначимо, що вважаємо неприйнятною реалізацію каральної (репресивної) функції військово-дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, оскільки покарання не може бути метою дисциплінарної відповідальності, а такий підхід суперечить загальноприйнятим стандартам прав і свобод людини та європейським і євроатлантичним цінностям. Водночас реалізація принципу невідворотності юридичної відповідальності і карність як властивість дисциплінарного проступку зумовлюють необхідність застосування до порушника санкцій у вигляді позбавлення певних благ особистого, організаційного чи матеріального характеру, що об'єктивується у вигляді дисциплінарних стягнень. Відповідно, зазначену функцію пропонуємо розглядати як специфічну складову виховної та превентивної функцій.

У сучасних умовах євроатлантичної інтеграції реалізація функцій дисциплінарної відповідальності військовослужбовців повинна бути спрямована на підтримання військової дисципліни та запобігання правопорушенням.

Розглянута на *рисунку 2* перспективна система дисциплінарної відповідальності військовослужбовців

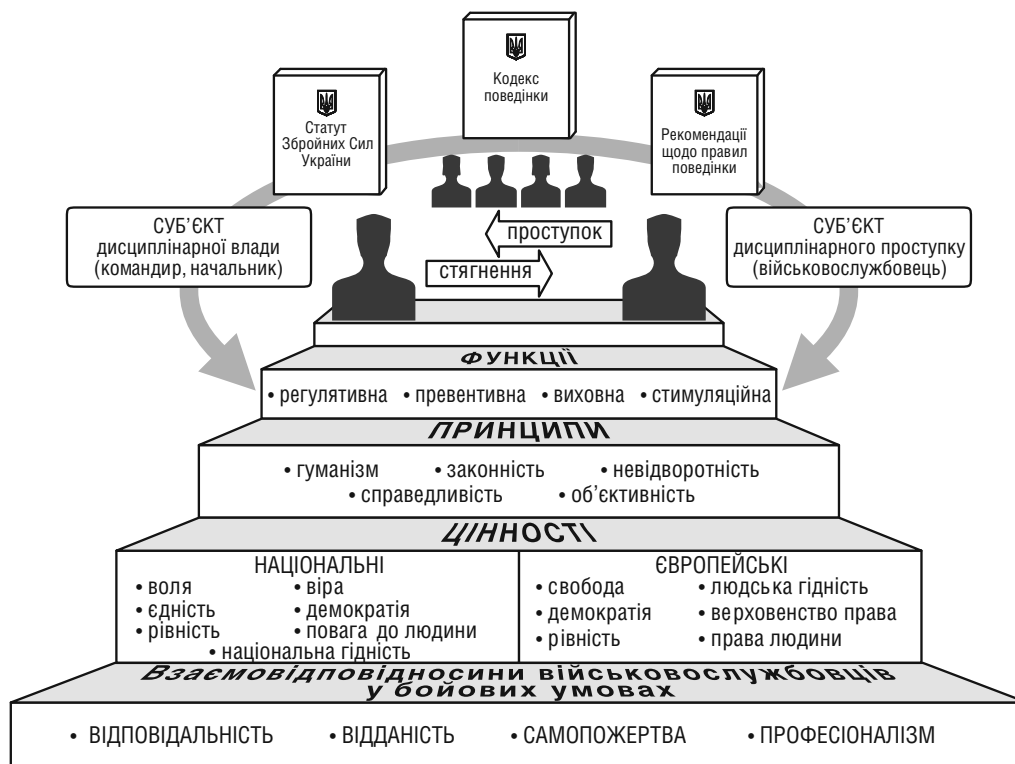

Рис. 2. Перспективна система дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України

повинна стати основою для вдосконалення військового законодавства, котре регулює ці питання. Нині основним нормативно-правовим актом, який регулює військово-дисциплінарні правовідносини, є Дисциплінарний статут Збройних Сил України. Статутом визначені обов'язки військовослужбовців, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження навчальних (перевірочних) і спеціальних зборів щодо дотримання військової дисципліни, види заохочень та дисциплінарних стягнень, права командирів щодо їхнього застосування, а також порядок подання і розгляду заяв, пропозицій та скарг [15].

Упродовж останніх років у межах проведення військової реформи та запровадження стандартів НАТО до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України було внесено багато змін. Попри це аналіз змісту зазначеного нормативно-правового акта дає підстави піддавати сумніву його здатність якісно регулювати військові правовідносини, особливо в умовах воєнного стану та служби в бойових умовах. Зокрема, перелік визначених у Статуті обов'язків військовослужбовців щодо дотримання військової дисципліни (ст. 3) має доволі абстрактний характер, тому у військовослужбовців може виникати різне трактування зазначених вимог. Окрім цього, в Дисциплінарному статуті домінуючим залишається наголос на особливій ролі в забезпеченні військової дисципліни адміністративного примусу, тобто на репресивно-каральній функції дисциплінарної відповідальності.

До суттєвих недоліків чинного Дисциплінарного статуту Збройних Сил України також слід віднести: а) відсутність закріпленого поняття дисциплінарного проступку; б) відсутність переліку зазначених проступків та їхніх складів; в) закріплення широких дискреційних повноважень (адміністративного розсуду) військового командира (начальника) на власний розсуд вирішувати, чи є певне діяння дисциплінарним проступком, чи ні, та, відповідно, самостійно обирати засіб дисциплінарного впливу (форму стягнення). Як справедливо зазначають деякі автори, військовослужбовець, добросовісно несучи службу, може просто не знати, яке діяння командир може визнати правопорушенням. З боку командира це може породжувати жорстокість і несправедливість, або ж він може не впоратися з юридичною кваліфікацією певного діяння [16, с. 167].

Справедливою вважаємо також думку, що закріплена у Статуті норма, відповідно до якої стан військової дисципліни у військовій частині (підрозділі), закладі, установі, організації визначається здатністю особового складу виконувати в повному обсязі та у визначений строк поставлені завдання, морально-психологічним станом особового складу та спроможністю командирів підтримувати на належному рівні військову дисципліну, є архаїчною, такою, що дісталась у спадок від радянської традиції дисциплінарної відповідальності [17, с. 420].

З огляду на проведений вище аналіз констатуємо, що Дисциплінарний статут Збройних Сил України є доволі

суперечливим нормативним актом, який не повною мірою відповідає реальним військовим правовідносинам, принципам та етичним нормам керівних документів ЄС і Північноатлантичного альянсу, комплексно не вирішує питання, пов'язані з правовим регулюванням суспільних відносин щодо підтримання військової дисципліни та дисциплінарної відповідальності військовослужбовців. Тому Дисциплінарний статут Збройних Сил України потребує концептуального переосмислення й оновлення з огляду на євроатлантичний поступ України та виклики сьогодення.

Підтримуємо думку, що вдосконалення військово-дисциплінарного законодавства має бути здійснене або через внесення системних змін до чинного Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, або через формування якісно нового концептуального документа, яким може стати уніфікований Загальновійськовий статут [18].

До найважливіших кроків у напрямі вдосконалення системи дисциплінарної відповідальності у Збройних Силах України відносимо:

- 1) закріплення в нормативних актах поняття «дисциплінарна відповідальність військовослужбовця»;
- 2) визначення функцій та принципів дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України;
- 3) установа переліку дисциплінарних правопорушень;
- 4) удосконалення порядку притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності з урахуванням досвіду країн – членів НАТО;
- 5) уточнення повноважень командирів щодо накладання дисциплінарного стягнення;
- 6) чіткого нормативного закріплення права військовослужбовця на захист і порядок його реалізації.

Окремо наголошуємо на доцільності розробки Кодексу етичної поведінки військовослужбовців і працівників Збройних Сил України за прикладом етичного кодексу Північноатлантичного альянсу.

Висновки

У результаті проведеного аналізу обґрунтовано перспективну систему дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України в контексті євроатлантичної інтеграції України. Зазначено, що в умовах сьогодення, фактичного ведення війни, процес підготовки військовослужбовців до виконання завдань за призначенням вимагає розширення їхнього світогляду і формування відповідних етичних переконань та правової культури. Важливим чинником реформування Збройних Сил України в умовах російської військової агресії та в контексті євроатлантичної інтеграції є переосмислення концептуальних підходів до системи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців. Доведено, що перспективна система дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України зумовлена змістом національних цінностей

українського народу та Збройних Сил України, спільних європейських та євроатлантичних цінностей і принципів і повинна будуватися на їхній основі.

Запропоновано до основних принципів дисциплінарної відповідальності відносити принципи: гуманізму, справедливості, законності, невідворотності та об'єктивності, що відповідають як фундаментальним засадам українського війська, так і євроатлантичним цінностям і принципам.

Запропоновано поняття дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України як виду спеціальної юридичної відповідальності, спрямованого на забезпечення правомірної поведінки військовослужбовців під час виконання ними обов'язків військової служби, який реалізується у випадку порушення визначеною категорією суб'єктів військової дисципліни з метою відновлення порядку та запобігання подальшим дисциплінарним правопорушенням.

Обґрунтовано перспективну систему дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, головними складовими якої визначені:

- 1) суб'єкт дисциплінарного проступку;
- 2) суб'єкт дисциплінарної влади, уповноважений діяти в установленому законом порядку;
- 3) підстави (дисциплінарний проступок);
- 4) санкції (дисциплінарні стягнення) або інші методи впливу на поведінку військовослужбовця.

Доведено, що в сучасних умовах реалізація функцій дисциплінарної відповідальності військовослужбовців (зокрема регулятивної, превентивної, виховної, стимуляційної функцій) спрямована на підтримання військової дисципліни та запобігання правопорушенням.

Перелік літератури

1. Стратегічний оборонний бюлетень України 2021 [Електронний ресурс] : затверджений Указом Президента України № 473/2021 від 17 вересня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#Text>.
2. *Северінова О. Б.* Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців у 1941–1945 роках / О. Б. Северінова // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2021. – № 3. – С. 8–14.
3. *Кримець Л. В.* Філософія влади та управління науково-освітнім простором : монографія / Л. В. Кримець. – К. : Золоті ворота, 2016. – 410 с.
4. *Грушевський М.* Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. – К. : Знання України, 1991. – 240 с.
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності [Електронний ресурс] : Закон України № 2834-IX від 13 грудня 2022 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-IX#Text>.
6. Aims and values [Електронний ресурс] // European Union. – Режим доступу : https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/aims-and-values_en.
7. The NATO Code of Conduct [Електронний ресурс] // NATO. – Режим доступу : <https://www.nato.int/structur/recruit/info-doc/code-of-conduct.pdf>.
8. Про Збройні Сили України [Електронний ресурс] : Закон України № 1934-XII від 6 грудня 1991 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.
9. *Александров В. М.* Військова служба як особливий вид державної служби в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Александров В'ячеслав Михайлович ; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2008. – 182 с.
10. Військове право України : підручник / за заг. ред. А. М. Колодія, О. В. Кривенка, В. Й. Пашинського. – К. : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2019. – 392 с.
11. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. С. О. Бураковського. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
12. *Грищенко Р.* До характеристики принципів дисциплінарної відповідальності у трудовому праві / Р. Грищенко // Підприємництво, господарство і право. – 2019. – № 12. – С. 135–139.
13. *Середа В. В.* Дисциплінарна відповідальність: поняття, принципи та види / В. В. Середа // Університетські наукові записки. – 2014. – № 1 (49). – С. 18–25.
14. Юридична відповідальність // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / [редкол. вид.: Тацій В. Я. та ін.] ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2016. – Т. 3 : Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін.]. – 2017. – 951 с.
15. Дисциплінарний статут Збройних Сил України [Електронний ресурс] : затверджений Законом України № 551-XIV від 24 березня 1999 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>.
16. *Шкарпицька В. К.* Особливості дисциплінарної відповідальності військовослужбовців / В. К. Шкарпицька // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2018. – № 6, т. 2. – С. 165–168.
17. *Зима О. Т.* Щодо ознак дисциплінарної відповідальності військовослужбовців [Електронний ресурс] / О. Т. Зима, Д. Б. Квасильчук, В. О. Васютін // Юридичний науковий електронний журнал. – 2021. – № 11. – С. 418–421. – Режим доступу : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/106>.
18. *Забродський М. В.* Науково-практичні підходи до проекту Закону України «Про Статут внутрішньої служби (Військовий статут) Збройних Сил України / М. В. Забродський, О. В. Кривенко, Л. В. Кримець // Наука і оборона. – 2019. – № 4. – С. 4–5. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-9-4-3-6>.